

TEEB-GLB bijeenkomst Veenkoloniën

Datum: 2 juli 2014

Plaats: Valthermond, proefboerderij 't Kompas

Deelnemers streek:

Ab van Middelkoop (agrariër/agrarisch natuurbeschermer), Peter Roelfsema (Suikerunie/vz gebiedsdeelnemer Borger-Odoorn), Johan Ottens (Agrifirm Plant Regio Oost), Jan Reinier de Jong (akkerbouwer Odoorn/LTO), Klazien Nieboer (akkerbouwer Nieuw-Buinen, DB ANV), Rink Vegelin (Prov. Drenthe), Henk Jan Ottens (Werkgroep Grauwe Kiekendief), Jacqueline de Milliano (Landschapsbeheer Groningen), Jan Willem Kok (Agrarische Natuurvereniging Oost-Groningen), Paul Hendriks (waterschap Hunze en Aa's, ecohydroloog), Wilfried Heijnen (waterschap Hunze en Aa's), Jan de Jong (EZ, Innovatieprogramma Veenkoloniën), Monique Mellema (DLG/provincie Drenthe).

Onderzoekers:

Anne van Doorn (Alterra, plv projectleider), Ralph Buij (Alterra, ecologisch onderzoeker), Martijn van der Heijde (LEI, economisch onderzoeker), Alwin Gerritsen (Alterra, bestuurskundig onderzoeker)

Organisatie en procesbegeleiding gebiedsbijeenkomsten:

Susan Martens (Bureau ZET, workshopleiding), Henk ten Holt (Bureau ZET, verslaglegging en monitorrol)

Verslag

1. Welkom en kennismaking

2. Introductie onderzoeksproject

Anne van Doorn presenteert het onderzoek. Het is onderdeel van een onderzoeksprogramma van het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) gericht op de vraag hoe we de baten van de natuur kunnen meenemen in de besluitvorming (bedrijfsinvesteringen, beleidsbeslissingen, verdienmodellen). Voor sommige baten wordt ook nu al betaald, maar voor vele niet. Juist die diensten staan vaak onder druk. Het zou kunnen dat we in de toekomst ook gaan betalen voor (het faciliteren van) die diensten. In het project ligt, in verband met het GLB, de focus op de ecosysteemdiensten (ESD) van landbouwgrond. Welke ESD horen daar bij? Wij kijken vanavond vooruit naar het GLB 2020 vanuit de vraag hoe we ESD daarin beter op de kaart kunnen krijgen.

We verwijzen verder naar de sheets van de presentatie van Anne in Bijlage 1.

3. Ronde 1: verkenning aanbod ecosystemediensten

Welke diensten levert de natuur/het landschap in de Veenkoloniën in samenwerking met de boer: welke diensten zijn er, door wie worden ze geleverd en waar in het gebied? We gaan hiervoor in vier groepjes (met elk één onderzoeker) aan het werk.

Ecosysteemdiensten die in het hele gebied geleverd worden:

- Zuurstofproductie
- Restproducten van producten
- Ecologisch maaibeheer (op weilanden langs/in de buurt van akkerranden)
- Biologische akkerbouw
- Energiegewas
- Akkervogels
- Veenoxidatie
- Voedsel: graslanden
- Voedselgewassen: zetmeel, suiker, graan en gerst
- Plaaibestrijding via extensivering
- Bloemrijke akkers
- Watervasthoudend vermogen bodem
- Zon/wind-energie
- Landschapsstructuren (wijken-linten)
- Groene zetmeelaardappelteelt met FAB-randen om de percelen
- Europees beleid akkervogels
- Paden (beleving landschap)
- Inhoud stoffen bestaande gewassen
- Recreatie + toerisme
- Energie (lokaal): wind, maaisel uit "wijken", akkerbouw
- Zorg/gezondheid door landbouw, rust, ruimte
- Blauwe (in de Veenkoloniën eerder bruin-oranje) dooradering door sloten, wijken en kanalen
- Cultuurlandschap Veenkolonien (behoud als kans)
- Maaipaden waterschap watergangen
- Natte eco: taluds, plasbermen, extensief maaien
- Gewasdiversiteit
- Wintervoedselvelden voor akkervogels
- Luzerne/klaverakkers met vogelvriendelijk maaibeheer
- Water: cultuurhistorie, opslag, buffering, i.c.m. riet: zuivering
- Kwaliteit open leefgebied wijken
- Beleving in verschillende vormen bijv. rust, ruimte, stilte, wolken

Ecosysteemdiensten die op specifieke plekken in het gebied geleverd worden (post-its zijn geplakt op specifieke plekken op de kaart):

- Drinkwatervoorziening
- Natte natuurbraak bij lage (veenrijke) gronden

- Bloemrijke akkerranden langs fiets- en wandelpaden
- Combinatie natte natuur en andere woonvormen (Hunze)
- Ruimte voor andere woonvormen (de 'nieuwe marken')
- Buffering: opslag/wateroverlast en natte natuur
- (schouw) slootbeheer/instandhouden: biodiversiteit, mooie sloot, waterkwaliteit, grondwaterkwaliteit, bergingsfuncties
- "Wijken": buffering, cultuurhistorie (recreatie), natuurontwikkeling
- Organische stofhuishouding/bodemvruchtbaarheid: gezond bodemleven, minder GBM's, koolstofbinding
- Voedingsbodem <-> gewasresten, achterblijvende gewassen
- Nieuwe schuren oost – west plaatsen: zonnepanelen op zuiden
- CO2 – tegengaan veenoxidatie
- Ecologisch inrichten en beheren open en gedempte, vervuilde wijken
- Bodem: oerwater, CO2-opslag, recreatie, zout
- Weidevogels (beheer)
- Vanggewas: waterkwaliteit
- Gewasdiversificatie: landschappelijk beeld, minder ecologische risico's, bloeiende aardappelen
- Akkervogels/veldstruweel
- Natuurbraak: waterhuishouding, veiligstellen sloot, minder verdroging
- Dood voor groen: natuurbegraafplaatsen

Reflectie ronde 1:

Het onderscheid tussen groenblauwe diensten en ecosysteemdiensten wordt niet door iedereen helder gevonden. Maar er zijn veel ESD genoemd. Best wel veel overlap, bijv. rond water. Er zijn duidelijk enkele gemeenschappelijke thema's te benoemen: energie, water, beleving, gezondheid, landbouwproductie, e.d. Er kan dus geclusterd worden. Voor bepaalde diensten zijn hot-spots in het gebied aan te wijzen, andere komen meer algemeen voor.

Een aantal zaken blijkt specifiek te zijn voor de Veenkoloniën en relevant voor ESD:

- Voormalige wijkenstructuur (brede waterlopen).
- Verkavelingsstructuur is ook heel typerend voor het gebied (efficiënte landbouwproductie, meer buffering van water)

ESD verschillen van karakter. Veel ESD hebben twee kanten: gunstig en ongunstig, afhankelijk van wat je doel is. Bij andere ESD heeft iedereen eigenlijk alleen maar baat.

4. Ronde 2: verkenning van de vraag naar ecosysteemdiensten

In deze ronde willen we verkennen wat de 'vraag' is naar de ESD. Dat kan maar hoeft geen harde/expliciete vraag te zijn. Welke partijen horen bij de vraag naar ESD, wie zijn de gebruikers?

Vraag naar ecosystemendiensten (hele gebied):

- Inwoners van de Veenkoloniën
- Ik (consument) wil als gebruiker van suiker, vlees en zetmeel graag duurzame grondstoffen. Nodig is dan: duurzame landbouw volgens St. Veldleeuwrik
- Ik (boer) wil alleen mijn energie stoppen in rendabele gronden: uit productie nemen van de lage, veenrijke, natte percelen
- Ik (bewoner) wil veenkoloniale honing > bloeiende akkers: randen, luzerne, klaver, soja.
- Ik (bewoner/recreant/vogelaar) wil de blauwe kiekendief en de kraanvogel weer boven mijn huis zien vliegen. (Vraagt om natte natuurbraak op lage akkerpercelen).
- Ik (recreant en toerist) wil met plezier en beschut door de Veenkoloniën wandelen en fietsen. Nodig daarvoor is: bloemrijke akkerranden, struiken/bomen op stuifgevoelige plekken, geen maïs
- Ik (bewoner/recreant) wil verantwoord kunnen zwemmen in het diep voor mijn huis. Nodig: geen blauwalg, minder nutriënten.
- ziektevrij gewas > goede opbrengst (schoon water en gezonde mensen).
Telers/burgers/toeristen hebben daar allemaal profijt van.
- Slootonderhoud: iedereen profiteert daarvan: boeren zelf, bewoners en natuur.
- Drinkwater. Biologische plaagbestrijding. Boer, burger en recreant profiteren ervan.
- Bio/Groen-energie. Iedereen!
- Kwaliteit grond en water: boer en recreant.
- Zelfvoorziening in het natuurbeheer: overheden
- Innovatie: alternatieve gewassen i.p.v. oliehoudende bestanddelen
- Recreanten en landbouwers hebben baat bij vogels
- Agrariërs zijn ook gebruikers van ESD
- Boeren profiteren van organische stof als ziekteonderdrukker
- Recreatieve verbindingzone/natuurknooppunten
- Big Five: Grauwe kiek, Das, Wolf, ..., ...
- WOZ-waarde bewoners
- Ontsluiting van het gebied tbv recreatie (Kanoroutes/Wolvenpad)
- Boeren profiteren van bodemvruchtbaarheid en aanvoer water uit het IJsselmeer

Vraag naar ecosystemendiensten op specifieke plekken in het gebied:

- Inhoud van producten: potentiële vraag consumenten
- Water ('oranje dooradering'): landbouw (irrigatie), waterschap is wensende partij, burgers (schoon water)
- Toeristen/bewoners: bloeiende randen, groenbemester, minder toeristen in Veenkoloniën
- Hout (agrarisch ondernemers): gemeenten, Duitsland, zwembaden

Reflectie ronde 2:

Sommige ESD hebben een kleine markt/belanghebbenden. Andere (water, bodemleven/OS) een heel grote markt. Vragende partijen zitten in de Veenkoloniën maar ook daarbuiten. Er worden ook diensten geleverd waar niemand op zit te wachten. Rond maaisel en hout zie je juist toenemende vraag (bijv. uit Duitsland). Eerst was het afval.

De landbouw is een heel zichtbare sector in de regio. Wat je als boer doet, valt op en roept snel reacties op. Dat werkt trouwens twee kanten op: je krijgt ook snel waardering als je iets doet dat mensen op prijs stellen. Tegelijkertijd is er ook sprake van dwang: vragen de worden opgelegd.

De Veenkoloniën zijn niet aantrekkelijk voor recreanten. De Hondsrug en Westerwolde wel. Om van het ene in het andere gebied te komen moet je de Veenkoloniën oversteken en daar zien veel mensen tegenop. Het gebied moet aantrekkelijker gemaakt worden en beter ontsloten.

De wensen vanuit de maatschappij zijn in het algemeen aan het veranderen. Mensen willen meer vermaak en meer afwisseling (het ene jaar zus en het andere jaar zo).

5. Ronde 3: waardering van ecosystemendiensten

We hebben het aanbod in kaart gebracht en nagedacht over wie van ESD profiteren. Tussen vraag en aanbod zou je een transactie willen hebben. Op welke manieren worden de geleverde diensten gewaardeerd (niet alleen geld)? Hoe sluiten vraag en aanbod op elkaar aan? Hierover gaan we plenair in gesprek.

Deelnemers merken op dat 'zachte' vormen van waardering belangrijk zijn: begrip, acceptatie, betrokkenheid en respect. Hiervoor is informatie en kennis nodig. Als mensen (en kinderen) weten waarmee je bezig bent, groeit de waardering. Een hardere vorm van waardering is de waterschapsheffing, zo wordt betaald voor geleverde diensten. Een andere optie is ruilhandel bijvoorbeeld in de vorm van een ruimere normering voor een dienst die je levert. Concreet zou dat in de Veenkoloniën van toepassing kunnen zijn op een ruimere normering voor bemesting (groenbemester/vanggewas na de aardappelen) ter voorkoming van de stofstormen in de winter waar iedereen last van heeft. De baten voor het gebied en de boer zouden daarmee toenemen.

Een belangrijke vraag is hoe we daadwerkelijk de stap naar verzilvering van ESD kunnen maken. Welke transactie is daaraan te koppelen?

In veel dorpen zijn initiatieven gericht op het beter beleefbaar maken van het landschap (ommetjes). De provincie Groningen heeft daar een regeling (boerenlandpadregeling) voor die

helpt het mogelijk te maken maar bewoners en boeren moeten het werk zelf doen. Bewoners ontwikkelen de plannen en overleggen zelf met de boeren.

De Veenkoloniën zijn een schatkamer voor akkervogels. We hebben hier een enorme lap grond met enorme potenties. Dat komt door het bouwplan, dat is bijna op orde. De populaties dalen wel iets maar veel minder dan elders. Kansen zitten niet zozeer in verzilvering via de markt (van vogelaars) maar in verzilvering van natuur als collectief goed (bijv. via het GLB).

In plaats van een Big Five rond soorten zou je je marketing ook kunnen organiseren rond een Big Five van bijzondere natuurlijke situaties. Voor de Veenkoloniën kun je dan denken aan het bijzondere:

- Watersysteem
- Bever
- Veldleeuwerik
- Etc

I.v.m. transacties kunnen we ook denken aan crowdfunding en fijnmazige geldstromen via 'likes'. In het verleden zijn diverse wijken gedempt met afval. Er is een fonds om ze te beschermen dat nauwelijks gebruikt wordt. Dat kan misschien anders ingezet worden.

De steden Hoogezand en Veendam stonden altijd met de rug naar het gebied. Er is samenwerking tussen stad en platteland nodig en visie/planvorming van gemeenten gericht op ontsluiting en aantrekkelijker maken van het platteland. Dat zou ook samen met de boeren kunnen.

FAB-randen zijn niet zo geschikt voor transacties. FAB-randen hebben een beperkte werking naar weerszijden. Er zijn daarom ook boeren die FAB-randen midden door hun percelen aanleggen. Buren profiteren dus niet zo van jouw inspanning. Misschien is er wel een transactie te koppelen aan het verminderd gebruik van bestrijdingsmiddelen.

De Veenkoloniën zijn onderverdeeld in peilgebieden waar vaak restveen zit. Ontwateren leidt tot verdere veendaling en verdroging van hoger gelegen en zandige percelen. Binnen peilgebieden met veenresten kan er ook voor worden gekozen de peilen stabiel te houden of zelfs te verhogen en voor de natter wordende veenpercelen een alternatief gebruik voor te stellen (voerakker, azollateelt, lisdoddeteelt, rietteelt, etc). Door de peilen te stabiliseren of zelfs te verhogen wordt verdere verdroging op de hoger gelegen zandige percelen voorkomen of verminderd. Dit leidt direct tot een meeropbrengst.

Welke rol kunnen ESD in het toekomstige GLB hebben? Welke rol kan het GLB spelen bij het verzilveren van ESD?

Het grootschaliger aanpakken van een gebied (bijv. i.v.m. akkervogels). Dat krijg je niet uit je productie verzilverd.

De economische basis van het bedrijf moet eerst goed zijn. Bemesting is daarvoor ondermeer belangrijk. Meer bemesting is meer opbrengst. Dan heb je ook meer geld voor leuke dingen als FAB die ook door de omgeving gewaardeerd worden. Ruimte om te ondernemen staat voorop. We moeten goed werken aan onze primaire productiefactoren grond en water.

De Veenkoloniën zijn een heel karakteristiek gebied met heel specifieke waarden voor natuur en landschap. Hoe kun je die combineren met gebiedsgericht maatwerk dat leidt tot versterking van de kwaliteiten van het gebied?

We hebben het vooral over publieke of private financiering. In Amerika werken ze meer met het verzekeringsmodel gebaseerd op risicomanagement. M.b.v. een verzekering kun je een vangnet creëren als het misgaat met je FAB of anderszins.

Goede PR gericht op bewustwording en een belevingsomslag is belangrijk. Als je dingen wilt veranderen, moet je met PR de omgeving bewust maken wat er gepresteerd wordt. Ook omdat men in de maatschappelijke context steeds kritischer en minder tolerant wordt. Landbouwers hebben er zelf ook baat bij om te weten wat er bij de mensen leeft. Het moet tweezijdige communicatie zijn.

6. Reflectie en conclusies

Deelnemers roepen op om regelmatig een terugkoppeling te geven en te vragen of de onderzoekers op het goede spoor zijn. Organiseer een klankbord vanuit het gebied.

Hou ook rekening met effectiviteit/uitvoerbaarheid van de zaken die je aan het onderzoeken bent.

A.s. vrijdag is een vergelijkbare bijeenkomst in Salland. Verzoek vanuit de Veenkoloniën is dat het onderzoeksteam ervoor zorgt om zaken die hier vanavond geleerd zijn en daar toegepast worden, en vice versa, aan elkaar terug te geven.

Susan bedankt de deelnemers voor hun inbreng.

